

Aleksandar Vasić¹ i Dušana Šarčević

Fakultet za pravne i
poslovne studije dr Lazar
Vrkatić, Novi Sad

Aleksandra Trogrlić

Filozofski fakultet,
Novi Sad

ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM U SRBIJI¹

Rezime

Zadovoljstvo životom je jedna od osnovnih komponenata ličnog blagostanja i određuje se kao globalna samoprocena kvaliteta života u odnosu na sopstvene kriterijume, nezavisno od konkretnih vrednosti, normi i ciljeva. Najčešće korišćeni instrument u proceni ove komponente blagostanja je Skala zadovoljstva životom (SWLS – Satisfaction With Life Scale; Diener et al., 1985). Skala je sa još nekim instrumentima primenjena u dva navrata na prigodnim uzorcima iz domaće populacije veličine 505 i 942 ispitanika oba pola (52% i 50% ispitanica), šireg raspona uzrasta (od 17 do 69 godina) i različitog obrazovnog statusa. Kao i na uzorcima iz drugih, uglavnom anglosaksonskih populacija, skala ima prihvatljive metrijske karakteristike. Struktura glavne komponente, koja obuhvata gotovo 60% ukupne varijanse, ukazuje na pregnantno definisan prvi glavni predmet merjenja. Rezultati konfirmatornih faktorskih analiza dodatno potkrepljuju zaključak da je prostor merjenja ove skale proste, jednodimenzionalne strukture. Saglasno očekivanjima iz nomološke mreže ličnog blagostanja, značajni korelati su ekonomski status, ekstraverzija, neuroticizam, samopoštovanje i samoefikasnost, dok pol nije značajan korelat zadovoljstva životom. Međutim, za razliku od rezultata većine dosadašnjih istraživanja, značajnim korelatima ove komponente ličnog blagostanja ispostavljaju se obrazovni status, prijatnost i intenzitet afektivnog doživljavanja, dok je uzrast takođe značajan, ali materijalnim statusom uslovljen prediktor zadovoljstva životom. Poređenje mera zadovoljstva životom, dobijenih putem SWLS, sa merama zadovoljstva životom iz Istraživanja svetskih vrednosti na uzorcima iz 16 zemalja, govori da su ispitanici iz Srbije u proseku za gotovo jednu standardnu devijaciju ispod većine razvijenijih zemalja.

Ključne reči: zadovoljstvo životom, metrijske karakteristike, faktorska analiza.

¹ avasic1966@yahoo.com

Primljeno: 17.06.2011.

Prihvaćeno za štampu: 29.08.2011.

¹ Jedan deo ovde saopštenih rezultata izložen je na VI konferenciji Dani primenjene psihologije, održanoj 24. i 25. septembra 2010. godine na Filozofskom fakultetu u Nišu (Šarčević i Vasić, 2010; Vasić i Trogrlić, 2010).

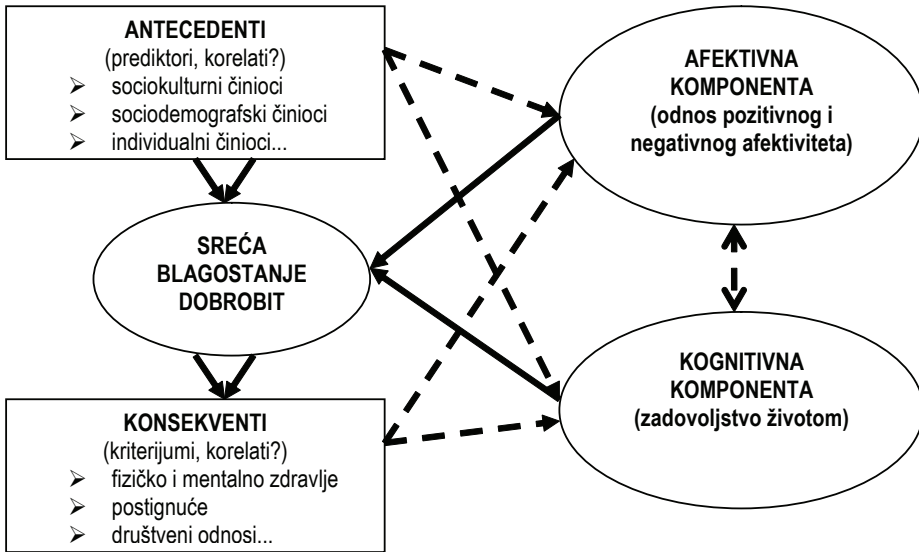
Uvod

Razvoj pozitivne psihologije u prvom redu se povezuje sa jednim od dominantnih psiholoških pravaca – takozvanom humanističkom psihologijom (Diener, Kesebir, & Tov, 2010; Diener, Oishi, & Lucas, 2003; Seligman, 2002). No, valja priznati da je i u okviru drugih izvornih pravaca, psihoanalize i bihejviorizma, traganje za činiocima optimalnog funkcionisanja i prilagođavanja individue svakako jedan od osnovnih, ako ne i jedini cilj, jednako kao i u humanističkoj psihologiji. Optimizam psihoanalize i drugih srodnih teorija najbolje odražava klasični *dictum* da tamo gde je nekada bilo *Ono*, sada treba da bude *Ja* (Elliott, 1994; Freud, 1940; Mitchell & Black, 1995). Čak je i arhibihejviorista B. F. Skinner barem u dva navrata (1948; Evans, 1976) ukazao na razvojni civilizacijski sled od averzivnog ka pozitivnom potkrepljivanju i mogućnosti da se mehanizmi upravljanja ponašanjem, zasnovani upravo na pozitivnom potkrepljenju, upotrebe u kreiranju za individuu optimalnog repertoara ponašanja.

Pored prevashodnog pozivanja na takozvanu humanističku psihologiju, zagovornici pozitivne psihologije prepoznaju i priznaju još par važnih uticaja (Bowling, 2005; Diener, Lucas, & Oishi, 2002; Seligman, 2002). Jedan od njih je i nastojanje da se opišu i shvate činioci zdravlja, posebno u svetlu šire definicije tog pojma koja je predložena negde posle Drugog svetskog rata od strane *Svetske zdravstvene organizacije* (WHO – *World Health Organization*; Bowling, 2005). Predstavnici pozitivne psihologije tvrde da su psiholozi dugo vremena bili usredsređeni na istraživanje negativnog raspona ukupnog kontinuuma individualnog funkcionisanja i da je upravo pozitivna psihologija neka vrsta reakcije na takav zastranjajući pristup (Lucas & Diener, 2010; Myers & Diener, 1995). Na istom tragu je i Seligmanov (2002) apel da se psihologija konačno upusti u opisivanje i razumevanje pozitivnih snaga ili vrlina koje individui omogućavaju da se suočava ne samo sa nedaćama svakodnevnog života, nego i da ostvari ono što je za nju najbolje moguće. Značajan zamajac u nastanku pozitivne psihologije predstavljaju i istraživanja blagostanja, koja su prvobitno bila usmerena na njegove objektivne indikatore, da bi se zatim vrlo brzo zainteresovala i za njegove, po svemu sudeći važnije, subjektivne indikatore (Diener, 2000; Diener et al., 2003; Diener & Suh, 1997; Diener, Suh, Lucas, & Smith, 1999; Lucas & Diener, 2010).

U nizu istraživanja ličnog blagostanja, tokom poslednjih 30-tak godina, izrastao je jedan relativno solidno empirijski utemeljen i istraživački i teorijski veoma eksploatan model (Diener et al., 2003; Lucas & Diener, 2010), čije su osnovne pretpostavke shematski predstavljene Slikom 1. Doživljaj ličnog blagostanja ili, kolokvijalno, sreća, predstavlja kombinaciju dve osnovne komponente i, ako je suditi po dosadašnjim istraživanjima, uključuje brojne antecedente i konsekvante (Diener, 2000; Diener & Diener, 1996; Diener et al., 2010; Diener et al., 2003). Po ovom modelu,

osnovne sastojke ličnog blagostanja čine sazajna i afektivna komponenta (Diener et al., 1985; Diener et al., 2010; Pavot & Diener, 1993). Afektivna komponenta blagostanja prvobitno je shvaćena kao neka vrsta uravnoteženosti pozitivnog i negativnog afektiviteta (Diener et al., 1985; Pavot & Diener, 1993). Kasnije je, uglavnom zbog akumulacije empirijskih nalaza, ova komponenta definisana kao manje ili više izražena dominacija pozitivnog u odnosu na negativni afektivitet (Diener et al., 2003; Lucas & Diener, 2010; Diener et al., 2010). Sazajna komponenta je doživljaj ili (samo)procena individue u kojoj je meri zadovoljna sa sopstvenim životom uopšte, u svim njegovim aspektima, nezavisno od konkretnih vrednosti, normi i ciljeva (Diener et al., 1985; Pavot & Diener, 1993).

Slika 1. Shematski prikaz jednog aktuelnog modela ličnog blagostanja (prema Diener et al., 2002, 2003, 2010).

Još na vrhuncu istraživačkog poleta istaknuto je da po ovom modelu treba odmeravati obe komponente ličnog blagostanja, koje obuhvataju četiri relativno nezavisna konstrukta pozitivnog afektiviteta, negativnog afektiviteta, opšteg zadovoljstva životom i zadovoljstva u posebnim životnim domenima kao što su zdravlje, porodica, intimni odnosi i posao (Diener et al. 2003, 2010; Lucas & Diener, 2010). Izgleda, međutim, da je znatan broj istraživanja ličnog blagostanja slobodno kombinovao ili koristio samo aproksimativne mere neke od ovih komponenta (Pavot & Diener, 1993; Ryff & Singer, 2008; Sheldon & Elliot, 1999). Jedna od najčešće korišćenih mera, bilo u preporučenom kombinovanju sa afektivnom komponentom ili samostalno, namenjena je merenju kognitivne komponente ličnog blagostanja i zove se *Skala zadovoljstva životom* (*Satisfaction With Life Scale – SWLS*; Diener et al., 1985; Vasić i Trogrlić, 2010; Šarčević i Vasić, 2010). Skala je nastala iz početne mase od 48

tvrdnji koje su formulisane kao indikativne za nečije zadovoljstvo životom (Diener et al., 1985; Pavot & Diener, 1993). Na osnovu preliminarnih analiza isključen je veći broj tvrdnji koje se odnose na afektivno doživljavanje, a zatim i jedan broj tvrdnji koje su imale mala opterećenja prvim glavnim predmetom merenja. Iz preostalih deset tvrdnji eliminisane su one koje su bile redundantne po sadržini, što je dovelo do sadašnjih pet tvrdnji u verziji skale koja je najčešće upotrebljavana (Prilog 1).

Inicijalne procene metrijskih karakteristika skale *SWLS* ukazivale su da je tu reč o sasvim prihvatljivoj, pouzdanoj i valjanoj meri zadovoljstva životom (Diener et al., 1985; Pavot & Diener, 1993). Kasnije analize dodatno su potvrdile ove rane konstatacije, ali i detaljnije rasvetlile prirodu predmeta merenja ove skale (Bowling, 2005; Diener et al., 2003; Lucas & Diener, 2010). Većina nalaza ukazuje na zadovoljavajuću pouzdanost i valjanost ove mere zadovoljstva životom (Arrindell, Heesnik, & Feij, 1999; Eid & Diener, 2004; Lewis, Shevlin, Bunting, & Joseph, 1995; Lucas, Diener, & Suh, 1996; Pavot, Diener, Colvin, & Sandvik, 1991; Shevlin, Brunson, & Miles, 1998; Shevlin & Bunting, 1991). Takođe, većina ovih nalaza, kao i drugih nezavisnih provera, ukazuje na prostu, jednodimenzionalnu strukturu prostora merenja ove skale, čak i faktorsku ili mernu invarijantnost (Wu & Yao, 2006), iako postoje i drugačiji nalazi (Tucker, Ozer, Lyubomirsky, & Boehm, 2006).

Relativno zadovoljavajući korpus nalaza odnosi se i na korelate zadovoljstva životom i, generalno, doživljaja ličnog blagostanja. Izgleda da pol nema značajnu ulogu, dok je sasvim drugačija, u relativno različitim razmerama, uloga drugih sociokulturalnih i sociodemografskih varijabli. Možda suprotno očekivanjima, uzrast takođe ne pokazuje značajnu vezu sa zadovoljstvom životom ili se, u ređim slučajevima, navode i nalazi koji govore o blagoj pozitivnoj vezi (Diener et al., 2010). Jedan od stabilnih nalaza upućuje na razlike između individualističkih i kolektivističkih kultura u odnosima između komponenata blagostanja (Diener & Diener, 1995; Diener et al., 2002; Schimmack, Radhakrishnan, Oishi, & Dzokoto, 2002; Suh, Diener, Oishi, & Triandis, 1998). Tako su, na primer, Suh i saradnici (1998) konstatovali da je korelacija između afektivne i kognitivne komponente subjektivnog blagostanja značajno viša kod individualističkih nego kod kolektivističkih kultura. U tom istraživanju je utvrđeno i da je, u individualističkim za razliku od kolektivističkih zajednica, afektivna komponenta značajniji prediktor zadovoljstva životom.

Iako su stepen obrazovanja i zarada gotovo podjednako važni u definisanju socioekonomskog statusa, ove varijable imaju različit odnos sa doživljajem ličnog blagostanja (Diener et al., 2002, 2010). Stepenn obrazovanja nema značajnih veza sa subjektivnim blagostanjem i njegovim komponentama, dok je odnos zarade sa subjektivnim blagostanjem složene prirode. U studijama u kojima su uključeni pokazatelji ličnog bogatstva, promene u zaradi, nacionalnog bogatstva (društveni bruto proizvod), kao i u studijama sa veoma bogatim ljudima, dosledno su konstatovane značajne pozitivne korelacije ovih varijabli sa doživljajem ličnog blagostanja (Diener & Biswas-Diener, 2002). Ove korelacije su sistematski više na nacionalnom nego na

individualnom nivou. Takođe, na individualnom planu ta je veza viša kada je reč o individuama sa niskim primanjima (Diener, Sandvik, Seidlitz, & Diener, 1993). Čak i male razlike u imućnosti mogu se ispostaviti važnima u doživljaju ličnog blagostanja, posebno kada je reč o onim individuama koje su u donjem rasponu primanja (Biswas-Diener, & Diener, 2001).

Dok sposobnosti, posebno kognitivne, baš kao i stepen obrazovanja, izgleda nemaju poseban prediktivni značaj, neke osobine ličnosti imaju dosledno značajnu ulogu u zadovoljstvu životom (Costa & McCrae, 1980; Diener et al., 2003, 2010; Lucas & Diener, 2010; Watson & Clark, 1992). Uloga osobina ličnosti, a naročito ekstraverzije i neuroticizma, navela je neke autore na zaključak da je srećna osoba, u stvari, ekstravertna i emotivno stabilna ili, kratko, stabilni ekstravert (Francis, 1999). Druge bazične osobine ličnosti, kao što su savesnost i prijatnost, takođe se pojavljuju kao značajni pozitivni korelati zadovoljstva životom, ali su ovakvi nalazi retki i relativno neusaglašeni (Diener et al., 2003, 2010; Lucas & Diener, 2010).

Od drugih osobina ličnosti, samopoštovanje ima poseban status u nomološkoj mreži ličnog blagostanja. Naime, samopoštovanje se, takođe, ispostavlja doslednim i pozitivnim korelatom zadovoljstva životom (Lucas et al., 1996; Diener et al., 2002, 2010). Ovaj odnos je, izgleda, moduliran kulturalnim razlikama, jer je korelacija između samopoštovanja i zadovoljstva životom veća u individualističkim nego u kolektivističkim kulturama, najverovatnije zbog isticanja individualne nezavisnosti i osećanja (Diener & Diener, 1995; Diener et al., 2010). Ipak, tumačenje odnosa samopoštovanja i zadovoljstva životom ostavlja se i dalje otvorenim zbog nejasnoće sleda stvari (Diener et al., 2010). Takođe, iako je jedna od glavnih komponenata ličnog blagostanja definisana kao neka vrsta ravnoteže pozitivnog i negativnog afektiviteta ili, čak, predominacije pozitivnog afektiviteta, izgleda da individualne razlike u intenzitetu afektivnog doživljavanja, nezavisno od kvaliteta tog doživljavanja, nemaju značajne veze sa zadovoljstvom životom (Diener et al., 1985; Pavot & Diener, 1993).

Otuda se učinilo interesantnim ispitati merne karakteristike i korelate najčešće korišćene mere zadovoljstva životom na uzorcima ispitanika iz domaće populacije. U ovom istraživanju, provera pretpostavki o korelatima zadovoljstva životom usmerena je na dva cilja. Prvi cilj odnosi se na proveru dela sada već zavidno empirijski potkrepljene nomološke mreže koji govori o značaju nekih sociodemografskih karakteristika, kao što su pol, uzrast, obrazovanje i zarada, i osobina ličnosti, posebno ekstraverzije i neuroticizma, za razumevanje individualnih razlika u opštem zadovoljstvu životom. Drugi cilj posvećen je ispitivanju odnosa zadovoljstva životom sa još nekim osobinama kao što su samopoštovanje, doživljaj lične efikasnosti i intenzitet afektivnog doživljavanja. Kao treći, uzgredni cilj, interesantnom se učinila i mogućnost da se mera dobijena skalom SWLS iskoristi i za poređenje ispitanika iz lokalne društvene zajednice sa ispitanicima iz nekih drugih, po relevantnim karakteristikama manje ili više bliskih zajednica, u zadovoljstvu životom.

Metod

Instrumenti i varijable

Glavni deo uzorka varijabli čini pet stavki iz skale *SWLS*. Ova skala je jedan od instrumenata u dvema kolekcijama koje su primenjene na dva nezavisna uzorka u razmaku od približno godinu dana. U Tabeli 1 navedeni su instrumenti iz svake kolekcije sa nazivima glavnih predmeta merenja.

Tabela 1

Kolekcije instrumenata primenjenih u dva nezavisna istraživanja

<i>Uzorak iz 2009. godine</i>		<i>Uzorak iz 2010. godine</i>	
<i>Instrument (broj stavki)</i>	<i>Predmet merenja</i>	<i>Instrument (broj stavki)</i>	<i>Predmet merenja</i>
<i>SWLS (5)</i>	<i>Zadovoljstvo životom</i>	<i>SWLS (5)</i>	<i>Zadovoljstvo životom</i>
<i>BFI (44)</i>	<i>Osobine ličnosti</i>	<i>BFI (44)</i>	<i>Osobine ličnosti</i>
<i>RSES (10)</i>	<i>Samopoštovanje</i>	<i>RSES (10)</i>	<i>Samopoštovanje</i>
		<i>SE (10)</i>	<i>Samoefikasnost</i>
		<i>AIM (40)</i>	<i>Intenzitet afektivnog doživljavanja</i>

NAPOMENA: *SWLS* – Satisfaction With Life Scale (Diener et al., 1985; Šarčević i Vasić, 2010; Vasić i Trogrlić, 2010); *BFI* – Big Five Inventory (John & Srivastava, 1999); *RSES* – Rosenberg Self-esteem Scale (Rosenberg, 1965); *SE* – Self-Efficacy (Schwarzer & Jerusalem, 1995; Šarčević, Vasić i Trogrlić, 2011); *AIM* – Affect Intensity Measure (Larsen, Diener, & Emmons, 1986; Trogrlić, Vasić i Šarčević, 2011).

Sa izuzetkom skale *SWLS*, svi ostali instrumenti namenjeni merenju osobina ličnosti zadržali su originalne formate skala odgovora koje se odnose na samoizveštavanje o slaganju sa sadržajem tvrdnji ili proceni učestalosti javljanja opisanog ponašanja, mišljenja ili osećanja. Stavkama iz skale *SWLS* u originalu su pridružene sedmostepene, a u srpskoj verziji, primenjenoj u ovim istraživanjima, petostepene skale odgovaranja koje izražavaju stepen slaganja ispitanika. Skale iz upitnika *BFI*, kao i skala *RSES*, takođe sadrže petostepene, a skala *SE* četvorostepene uređene kategorije odgovaranja koje odražavaju stepen slaganja ispitanika. Jedino skala *AIM*, kao i u originalu, sadrži šestostepene uređene kategorije odgovaranja koje odražavaju samoprocenu ispitanika o učestalosti javljanja opisanog ponašanja, mišljenja

ili osećanja. Za sve skale, izuzev skala iz upitnika *BFI* i *AIM*, predviđeno je da viši rezultat na stavkama ukazuje na viši stepen izraženosti merenog svojstva.

Na početku svakog instrumentarijuma, pre skala namenjenih merenju opisanih individualnih karakteristika, ispitanici su upitani za još neke podatke koji govore o nekim njihovim sociodemografskim karakteristikama (Tabela 2). Ispitivači su usmeno, pre primene instrumentarijuma, obavili kraći razgovor u cilju motivisanja ispitanika na saradnju i upućivanja u osnovne ciljeve istraživanja. Učešće ispitanika u istraživanju bilo je anonimno.

Uzorci ispitanika

Drugi uzorak, iz istraživanja obavljenog 2010. godine, gotovo dva puta je veći od prvog uzorka ispitanika iz istraživanja obavljenog 2009. godine. U prvom uzorku je nešto više ispitanica, dok je u drugom polna zastupljenost ujednačena. U odnosu na drugi uzorak, u prvom je nešto više ispitanika sa završenom srednjom školom ili gimnazijom i dva puta više onih koji ne rade. Ispitanici iz prvog uzorka stari su u proseku oko 36 godina, sa standardnom devijacijom od oko 13 godina i ukupnim rasponom od 52 godine. Ispitanici iz drugog uzorka su neznatno stariji sa prosekom od oko 37 godina i nešto homogeniji, jer je standardna devijacija oko 10 godina, dok ukupan raspon uzrasta iznosi 43 godine.

Tabela 2

Opisi uzoraka iz dva nezavisna istraživanja

<i>Karakteristike</i>	<i>Uzorak iz 2009. godine</i>	<i>Uzorak iz 2010. godine</i>
<i>Broj ispitanika</i>	505	942
<i>Pol</i>		
M	236 (46,7%)	471 (50%)
Ž	261 (51,7%)	471 (50%)
<i>Uzrast</i>	Od 17 do 69 godina	Od 22 do 65 godina
<i>Škola</i>		
Nepotpuna osnovna	2 (0,4%)	6 (0,6%)
Osnovna	8 (1,6%)	12 (1,3%)
Srednja/gimnazija	270 (53,5%)	376 (39,9%)
Viša/visoka	197 (39,0%)	497 (52,8%)
Magistar/doktor nauka	17 (3,4%)	46 (4,9%)

Radni status

Radi	261 (51,7%)	697 (74,0%)
Povremeno radi	51 (10,1%)	101 (10,7%)
Ne radi	145 (28,7%)	133 (14,1%)

Zarada

Niža od proseka		205 (21,8%)
Prosečna		445 (47,2%)
Iznad proseka		213 (22,6%)

NAPOMENA: Varijabla samoprocene zarade uključena je samo u istraživanje iz 2010. godine. Pol ispitanika je kodiran sa 1 (muški pol) i sa 2 (ženski pol). Varijable stepena obrazovanja i samoprocene zarade kodirane su tako da više vrednosti odražavaju viši stepen obrazovanja i višu zaradu. Procenti nisu sabirljivi do 100% zbog nedostajućih podataka.

Primenu instrumenata obavili su studenti psihologije sa Odseka za psihologiju *Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu* i sa Katedre za poslovnu psihologiju *Fakulteta za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić* iz Novog Sada. Studenti su za ovu priliku posebno obučeni u okviru redovnih obaveza, a njihovo učešće u istraživanju vrednovano je u okviru predispitnih aktivnosti na kursevima koje su pohađali tokom zimskog semestra školske 2009/2010. i 2010/2011. godine.

Analize podataka

Problem nedostajućih podataka, koji se pojavio u oba istraživanja, rešavan je u dva koraka i to samo kada je reč o skalama namenjenim merenju osobina ličnosti. Prvo su registrovane i eliminisane sve veće praznine u matricama podataka po vektorima ispitanika. Zatim su preostali nedostajući podaci, koji su se kretali u rasponu od približno 0,1% do 0,7% na raznim stavkama i skalama osobina ličnosti, nadomešteni postupkom zasnovanim na maksimizaciji očekivanih vrednosti (*Expectation-Maximization – EM*). Naknadne provere prva dva momenta u raspodelama rezultata na stavkama iz raznih skala, obavljene pre i posle nadomeštanja nedostajućih podataka, nisu ukazale na značajne diskrepancije.

Rezultati na stavkama iz skala osobina ličnosti, koje su suprotnog smera, rekodirani su u smeru višeg ispoljavanja ciljanih predmeta merenja. Svi rezultati na stavkama iz skala osobina ličnosti normalizovani su Tukeyevim (1977) algoritmom, a zatim i standardizovani, tako da su im očekivane vrednosti prva dva momenta jednake ili bliske 0 i 1. Metodom glavnih komponenta (Hotelling, 1933) izračunati su ukupni rezultati ispitanika na skalama osobina ličnosti. Rezultati ispitanika na prvim glavnim komponentama korišćeni su u daljim analizama. U proveru metrijskih karakteristika stavki i skale SWLS korišćen je *Syntax*-algoritam Kneževića i Momirovića (1996) u verziji S. Fajgelja, koji emituje veći broj procena karakteristika

pojedinih stavki i mernog instrumenta u celini (Momirović, Wolf i Popović, 1999). U testiranju dimenzionalnosti zadovoljstva životom primenjene su eksploratorna (EFA) i konfirmatorna faktorska analiza (CFA) po preporučenom lančanju ovih postupaka (Anderson & Gerbing, 1988; McDonald, 1999). U proveru zasnovanosti očekivanja, koja govore o prediktorskom statusu nekih sociodemografskih karakteristika i osobina ličnosti u odnosu na zadovoljstvo životom, obavljene su dve hijerarhijske multiple regresione analize. Prediktori iz domena sociodemografskih karakteristika, izuzev pola, prethodno su transformisani kao i rezultati na stavkama iz skale korišćenih za merenje zadovoljstva životom i osobina ličnosti.

Za poređenje zadovoljstva životom ispitanika iz naše populacije i populacija iz drugih zemalja korišćene su kompozitne mere koje su dobijene u istraživanjima o kojima se saopštava u ovom izveštaju. Ove mere su upoređene sa odgovorima ispitanika iz 16 zemalja širom sveta, uključujući i jedan uzorak ispitanika iz Republike Srbije, na jedno pitanje o zadovoljstvu životom iz upitnika korišćenog u *Istraživanju svetskih vrednosti* (World Value Survey, 2009; Prilog 2). Iz ovog istraživanja odabrani su uzorci od 2005. godine na ovamo, iz visoko razvijenih zemalja, uglavnom iz *Evropske unije*, kao i nekih zemalja koje su geografski i kulturno relativno bliske Srbiji. Da bi se poređenje ispitanika iz različitih zajednica u merama zadovoljstva životom, dobijenim na relativno različite načine, učinilo koliko-toliko smislenim, prethodno su obavljene transformacije putem normalizacije i standardizacije.

Rezultati

U Tabeli 3 prikazani su osnovni rezultati analize nekih metrijskih karakteristika stavki iz skale SWLS po uzorcima iz dva nezavisna istraživanja.

Tabela 3

Stavke skale SWLS, njihova reprezentativnost, pouzdanost i interna valjanost

	Uzorak 2009.			Uzorak 2010.		
	MSA	SMC	F	MSA	SMC	F
<i>Stavka 1</i>	.81	.52	.83	.82	.43	.78
<i>Stavka 2</i>	.83	.48	.80	.80	.44	.78
<i>Stavka 3</i>	.81	.55	.85	.82	.48	.82
<i>Stavka 4</i>	.86	.26	.64	.84	.38	.75
<i>Stavka 5</i>	.89	.32	.72	.84	.33	.71

NAPOMENA: MSA – reprezentativnost (mera adekvatnosti uzorkovanja); SMC – pouzdanost (kvadrirana multipla korelacija stavke sa svim ostalim stavkama); F – valjanost (korelacija stavke sa prvom glavnom komponentom).

Sve stavke skale SWLS, nezavisno od toga na kom su uzorku ispitanika primenjene, imaju prihvatljive procene reprezentativnosti. Procene prave varijanse ili pouzdanosti ovih varijabli takođe su prihvatljive, mada je tu moguće primetiti nešto veće oscilacije na manjem nego na većem uzorku, odnosno u proseku nešto niže procene na većem u odnosu na procene na manjem uzorku. Slično je i sa procenama valjanosti stavki koje ipak sve dostižu zavidne visine. U svakom uzorku ispitanika izolovana je prva glavna komponenta koja obuhvata nešto manje od 60% ukupne varijanse analiziranog sistema varijabli, sa kojom veoma visoko koreliraju sve stavke. Ako je suditi po nekim uobičajenim kriterijumima, kao što su Guttman-Kaiserov kriterijum jedinice (Kaiser, 1961) i Cattellov (1966) kriterijum osuline ili plazine, može se zaključiti da je u prostoru merenja skale SWLS dominantan i jedino značajan prvi glavni predmet merenja.

U Tabeli 4 su procene nekih osnovnih karakteristika ukupnog rezultata na skali SWLS, dobijene na dva uzorka ispitanika. Mere koje emituje skala SWLS na oba uzorka ispitanika distribuiraju se simetrično i nalik normalnoj raspodeli. Na osnovu toga, kao i na osnovu podataka o ukupnom rasponu tih mera, može se zaključiti da je skala SWLS i zadovoljavajuće diskriminativnosti. Iako se ova skala sastoji od svega pet stavki, procene nekih njenih internih metrijskih karakteristika na oba uzorka ispitanika izgledaju usaglašene i prihvatljive. Tu svakako treba istaći i procenu homogenosti po Momiroviću (Momirović i sar., 1999), koja tendira ka maksimalnoj, jediničnoj vrednosti, u onim slučajevima kada je glavni predmet merenja dominantno istaknut i kada je skala verovatno proste, jednodimenzionalne strukture.

Tabela 4

Procene parametara raspodele rezultata i neke interne metrijske karakteristike skale SWLS

Pokazatelj	Opis	Uzorak 2009.	Uzorak 2010.
<i>N</i>	Veličina uzorka	505	924
<i>AS</i>	Aritmetička sredina	.00	.00
<i>SE AS</i>	Standardna greška <i>AS</i>	.04	.03
<i>SD</i>	Standardna devijacija	1.00	1.00
<i>S</i>	Horizontalno odstupanje (skjunis)	-.05	-.07
<i>SE S</i>	Standardna greška horizontalnog odstupanja	.11	.08
<i>K</i>	Vertikalno odstupanje (kurtozis)	-.23	-.12
<i>SE K</i>	Standardna greška vertikalnog odstupanja	.22	.16
<i>Raspon</i>	Razdaljina između najnižeg i najvišeg rezultata	4.94	4.90
<i>Min</i>	Najniži rezultat	-2.62	-2.59
<i>Max</i>	Najviši rezultat	2.32	2.31
<i>MSA</i>	Reprezentativnost (mera adekvatnosti uzorkovanja)	.83	.82
α	Pouzdanost (koeficijent interne konzistencije)	.83	.83
β	Pouzdanost (prva glavna komponenta)	.83	.83
h_1	Homogenost (prosečna korelacija stavki)	.49	.49
h_2	Homogenost (Momirović)	.94	.92

Na osnovu podataka generisanih na prvom uzorku ispitanika pristupilo se proveriti pretpostavke jednodimenzionalnosti skale SWLS pomoću *CFA*. Izvedeno je više modela koji su se međusobno razlikovali po pretpostavljenoj strukturi (jedno- ili dvodimenzionalnoj), (ne)zavisnosti unikviteta i metodama procene parametara (generalizovani najmanji kvadrati /*GLS* – *Generalised Least Squares*/ ili maksimalna verodostojnost /*ML* – *Maximum Likelihood*/; DiLalla, 2000; Jöreskog & Sörbom, 1996; Loehlin, 2004). Ovi modeli su u svim varijacijama testirani polazeći od matrice kovarijansi netransformisanih stavki i matrice interkorelacija transformisanih stavki iz skale SWLS. Ispostavilo se da je, nezavisno od odabranih globalnih pokazatelja saglasnosti modela sa podacima (Browne & Cudeck, 1993; DiLalla, 2000; Loehlin, 2004), najbolje ocenjen prosti jednodimenzioni model sa nekoreliranim greškama ili unikvitetima na osnovu matrice interkorelacija transformisanih rezultata na stavkama uz primenu *GLS* postupka (Tabela 5). Stabilno rešenje u ovom prostom modelu dalo je osrednje i visoke procene parametara koji se odnose na opterećenja merenih varijabli pretpostavljenom latentnom varijablom. Po nešto skromnijim iznosima opterećenja izdvajaju se dve stavke samoprocene zadovoljstva životom koje impliciraju neku vrstu osvrta na dosadašnji život, za razliku od stavki koje indikuju aktuelno zadovoljstvo životom. Sve odabrane globalne procene ukazuju da je ovaj model zadovoljavajuće saglasan sa podacima generisanim u istraživanju iz 2009. godine.

Tabela 5

Procene parametara (GLS) za jednodimenzionalni merni model skale SWLS (uzorak iz 2009. godine)

<i>Latentna varijabla</i> → <i>Merene varijable</i>	<i>Opterećenja (λ')</i>			<i>Greške/unikviteti (δ')</i>		
	λ'	SE	T	δ'	SE	T
<i>Zadovoljstvo životom</i>						
<i>Stavka 1</i>	.80	.02	36.72	.36	.04	10.15
<i>Stavka 2</i>	.80	.02	31.44	.42	.04	11.53
<i>Stavka 3</i>	.83	.02	40.26	.32	.03	9.37
<i>Stavka 4</i>	.54	.04	14.93	.71	.04	18.01
<i>Stavka 5</i>	.61	.03	18.87	.63	.04	16.16
<i>Globalni pokazatelji saglasnosti modela</i>						
χ^2 (Hi-kvadrat test)				19.05		
<i>df</i> (Stepeni slobode)				5.00		
<i>p</i> (Verovatnoća greške)				.00		
<i>RMSR</i> (Koren prosečnih kvadrata standardizovanih reziduala)				.03		
<i>GFI</i> (Indeks dobre saglasnosti)				.99		
<i>AGFI</i> (Korigovani <i>GFI</i>)				.96		

<i>RMSEA</i> (Koren prosečnih kvadrata greške u aproksimaciji)	.08
<i>NI</i> (Indeks necentralnosti)	.99
<i>CVI</i> (Indeks krosvalidacije)	.08

NAPOMENA: *SE* – standardna greška procene; *T* – statistički test. Za sva opterećenja i greške/unikvitete, $p < .01$.

Isti model je, po principu krosvalidacije, testiran na podacima generisanim na drugom uzorku iz 2010. godine. Osnovne procene za ovaj prosti, jednodimenzionalni *GLS* model sa nekoreliranim greškama, na osnovu matrice interkorelacija rezultata na transformisanim stavkama, izložene su u Tabeli 6.

Tabela 6

Procene parametara (*GLS*) za jednodimenzionalni merni model skale *SWLS* (uzorak iz 2010. godine)

Latentna varijabla → Merene varijable	Opterećenja (λ')			Greške/unikviteti (δ')		
	λ'	<i>SE</i>	<i>T</i>	δ'	<i>SE</i>	<i>T</i>
<i>Zadovoljstvo životom</i>						
<i>Stavka 1</i>	.73	.02	36.43	.47	.03	16.04
<i>Stavka 2</i>	.75	.02	38.81	.44	.03	14.98
<i>Stavka 3</i>	.78	.02	43.82	.40	.03	14.46
<i>Stavka 4</i>	.68	.02	31.02	.54	.03	18.21
<i>Stavka 5</i>	.63	.02	26.43	.60	.03	20.01

Globalni pokazatelji saglasnosti modela

χ^2 (Hi-kvadrat test)	69.41
<i>df</i> (Stepeni slobode)	5.00
<i>p</i> (Verovatnoća greške)	.00
<i>RMSR</i> (Koren prosečnih kvadrata standardizovanih reziduala)	.04
<i>GFI</i> (Indeks dobre saglasnosti)	.97
<i>AGFI</i> (Korigovani <i>GFI</i>)	.91
<i>RMSEA</i> (Koren prosečnih kvadrata greške u aproksimaciji)	.12
<i>NI</i> (Indeks necentralnosti)	.97
<i>CVI</i> (Indeks krosvalidacije)	.10

NAPOMENA: *SE* – standardna greška procene; *T* – statistički test. Za sva opterećenja i greške/unikvitete, $p < .01$.

Kao što se može videti, sa izuzetkom jednog globalnog pokazatelja saglasnosti, svi ostali pokazatelji upućuju na zaključak da je ovaj model relativno dobro ocenjen na drugom nezavisnom uzorku iz 2010. godine, gotovo jednako dobro kao i na

inicijalnom uzorku iz 2009. godine. Opterećenja merenih varijabli su uglavnom podjednako procenjena i u prvoj i u drugoj CFA, a saglasna su i sa procenama opterećenja na osnovu analize glavnih komponentata.

U Tabelama 7, 8 i 9 prikazani su osnovni rezultati hijerarhijskih multiplih regresionih analiza kojima su proverene neke pretpostavke o korelatima zadovoljstva životom među sociodemografskim karakteristikama i nekim osobinama ličnosti. U Tabeli 7 su prikazani rezultati tih analiza za različite modele koji su zasebno testirani na osnovu podataka iz dva nezavisna istraživanja. Na osnovu podataka iz istraživanja obavljenog 2009. godine testirana su tri modela koji se međusobno razlikuju u broju i prirodi prediktora. U prvom modelu prediktori su bili pol, uzrast i stepen školovanja. Zatim su, u drugom modelu, sociodemografskim karakteristikama pridodate mere bazičnih osobina ličnosti po *Velikoj petorci*, a zatim, u trećem modelu, i jedna klasična mera samopoštovanja.

Tabela 7

Osnovni rezultati hijerarhijskih multiplih regresionih analiza

<i>Modeli</i>	R^2	ΔR^2	ΔF
<i>Istraživanje iz 2009. Godine</i>			
1. model (pol, uzrast, škola)	.08	.08	13.33
2. model (pol, uzrast, škola, osobine ličnosti)	.24	.23	21.19
3. model (pol, uzrast, škola, osobine ličnosti, samopoštovanje)	.26	.25	11.25
<i>Istraživanje iz 2010. Godine</i>			
1. model (pol, uzrast, škola, zarada)	.08	.08	19.61
2. model (pol, uzrast, škola, zarada, osobine ličnosti)	.27	.18	42.49
3. model (pol, uzrast, škola, zarada, osobine ličnosti, intenzitet afektivnog doživljavanja)	.29	.02	22.90
4. model (pol, uzrast, škola, zarada, osobine ličnosti, intenzitet afektivnog doživljavanja, samoeфикаsnost)	.31	.02	24.83
5. model (pol, uzrast, škola, zarada, osobine ličnosti, intenzitet afektivnog doživljavanja, samoeфикаsnost, samopoštovanje)	.36	.05	69.94

NAPOMENA: Za sve modele, $p(\Delta F) < .01$.

Na osnovu podataka iz istraživanja obavljenog 2010. godine testirano je više modela koji su nešto drugačije definisani kada je reč o prediktorima zadovoljstva životom. Tako je prvi model, pored pola, uzrasta i stepena obrazovanja, kao sociodemografsku karakteristiku uključio i samoprocenu visine zarade. Drugi model iz ove hijerarhijske analize takođe je podrazumevao uključivanje osobina ličnosti iz *Velike*

petorke, a treći, četvrti i peti model uključivali su, pojedinačno, intenzitet afektivnog doživljavanja, samoeфикаsnost i samopoštovanje. Svi modeli iz hijerarhijskih regresionih analiza statistički su značajni kao što su značajne i razlike između modela, odnosno doprinosi dodatno uvedenih prediktora. Iako je u svakoj hijerarhijskoj analizi primetan trend rasta u procentu objašnjene varijanse, uočljivo je da je taj rast ipak veći kod onih modela u kojima su se kao prediktori pronašle i osobine ličnosti po *Velikoj petorci*. Takođe, kasniji modeli govore o inkrementalnoj valjanosti dodatno uvedenih prediktora, što sugerirše da su za razumevanje zadovoljstva životom neophodni i samopoštovanje, samoeфикаsnost i intenzitet afektivnog doživljavanja, kao i njihove potencijalne interakcije sa drugim ovde analiziranim prediktorima.

U Tabeli 8 nalaze se parcijalni standardizovani doprinosi prediktora zadovoljstva životom iz istraživanja obavljenog u 2009. godini, a u Tabeli 9 iz istraživanja u 2010. godini.

Tabela 8

Parcijalni doprinosi sociodemografskih karakteristika i osobina ličnosti

Prediktori (istraživanje iz 2009. godine)	Model 1	Model 2	Model 3
<i>Sociodemografske karakteristike</i>			
Pol	-.05	.04	.04
Uzrast	-.21**	-.15**	-.14**
Škola	.21**	.15**	.14**
<i>Osobine ličnosti – Velika petorka</i>			
E – ekstraverzija		.18**	.13**
A – prijatnost		-.12*	-.15**
C – savesnost		.08	.03
N – neuroticizam		-.28**	-.21**
O – otvorenost		.08	.06
<i>Druge osobine</i>			
Samopoštovanje			.20**

NAPOMENA: * - $p < .05$, ** - $p < .01$

Svi testirani modeli na osnovu podataka iz 2009. godine daju uravnoteženu sliku o značaju pojedinih prediktora u objašnjenju individualnih razlika u zadovoljstvu životom. Može se konstatovati da su među sociodemografskim karakteristikama stabilni, ali po iznosima skromni prediktori uzrast i stepen obrazovanja ispitanika, dok pol nema značajniji uticaj na varijansu zadovoljstva životom. Takođe, zadovoljstvo životom raste sa stepenom obrazovanja, a opada sa uzrastom. Među osobinama ličnosti iz *Velike petorke* izdvajaju se ekstraverzija i neuroticizam, mada ovde valja

istaći i jednu specifičnost. U uzorku iz domaće populacije, emocionalna nestabilnost je po veličini uticaja ipak značajnija od ekstraverzije. Karakteristično je i to da se, kao i u manjini drugih istraživanja, kao značajan prediktor među osobinama iz *Velike petorke* pojavljuje i prijetnost. Međutim, ovde je neobično da parcijalni doprinos ove osobine ima negativan predznak – što je više izražena obzirnost, saradljivost i toplina u odnosima, manje je izraženo zadovoljstvo životom.

Samopoštovanje je pozitivan i značajan prediktor zadovoljstva životom, s tim da iznos ovde upućuje na nešto manji značaj od onog koji je procenjen u većini drugih istraživanja, pre svega korelacijama nultog reda. Iznosi uticaja sociodemografskih karakteristika sistematski se smanjuju sa uvođenjem osobina ličnosti u objašnjenju varijanse zadovoljstva životom. To i nije neobično, s obzirom da se sociodemografske karakteristike, kao što su stepen obrazovanja i uzrast, na neki način, manje ili više složene funkcije osobina ličnosti ili se, pak, mogu povezati sa normativnim promenama ličnosti.

Rezultati hijerarhijske multiple regresione analize na podacima iz 2010. godine delom su saglasni, a delom nesaglasni sa rezultatima iste analize iz prethodnog istraživanja. Kao i u prvoj analizi, na podacima iz 2009. godine, neki od prediktora među sociodemografskim karakteristikama pokazuju se značajnim, ali po iznosu skromnim. Slično je i sa osobinama ličnosti iz *Velike petorke*. Međutim, rezultati druge regresione analize drugačiji su kada je reč o pojedinim prediktorima među sociodemografskim karakteristikama i nekim osobinama ličnosti. Glavni krivac, po svemu sudeći, jeste samoprocena visine zarade, a verovatno i neke dodatno uvedene osobine ličnosti, kao što su mera intenziteta afektivnog doživljavanja i doživljaj lične efikasnosti. Ove neujednačenosti, kao i promene u značaju parcijalnih uticaja pojedinih prediktora od modela do modela u drugoj analizi, jasno upućuju na posebne interaktivne odnose među prediktorima individualnih razlika u zadovoljstvu životom.

Tabela 9

Parcijalni doprinosi sociodemografskih karakteristika i osobina ličnosti

<i>Prediktori (istraživanje iz 2010. godine)</i>	<i>Model 1</i>	<i>Model 2</i>	<i>Model 3</i>	<i>Model 4</i>	<i>Model 5</i>
<i>Sociodemografske karakteristike</i>					
Pol	.02	.05	.02	.03	.02
Uzrast	-.10**	-.06	-.06*	-.06	-.03
Škola	.07*	.06	.07*	.06*	.06*
Zarada	.25**	.20**	.20**	.19**	.16**
<i>Osobine ličnosti – Velika petorka</i>					
E – ekstraverzija		.22**	.19**	.16**	.09**
A – prijetnost		-.03	-.08*	-.05	-.10**
C – savesnost		.12**	.13**	.08*	-.02

<i>N</i> – neuroticizam	-.23**	-.28**	-.21**	-.16**
<i>O</i> – otvorenost	.06	.03	.01	-.01
<i>Druge osobine</i>				
Intenzitet afektivnog doživljavanja		.16**	.14**	.17**
Samoeфикаsnost			.18**	.14**
Samopoštovanje				.33**

NAPOMENA: * - $p < .05$, ** - $p < .01$

Nova varijabla u drugoj hijerarhijskoj analizi, samoprocena zarade, ima najveći parcijalni doprinos među prediktorima iz reda sociodemografskih karakteristika. Pol, kao i u prvoj hijerarhijskoj regresionoj analizi, postojano se pokazuje kao varijabla koja nije povezana sa zadovoljstvom životom. Za razliku od prve regresione analize, gde se stepen obrazovanja pokazao relativno stabilnim prediktorom, uključivanjem zarade u drugoj regresionoj analizi njegov značaj u predviđanju individualnih razlika u zadovoljstvu životom ispostavlja se daleko manjim. Uvođenje osobina ličnosti, prvo iz *Velike petorke*, a zatim i drugih osobina, menja značaj uzrasta u objašnjenju individualnih razlika u zadovoljstvu životom. Druge osobine ličnosti, kao što su intenzitet afektivnog doživljavanja, samoeфикаsnost i samopoštovanje, takođe dovode do promene u statusu prediktora iz reda sociodemografskih varijabli, ali i do promena u prediktorskom statusu iz reda osobina ličnosti po *Velikoj petorci*. U finalnom modelu druge hijerarhijske regresione analize, uzrast se ipak pokazuje kao prediktor bez statističke značajnosti, dok ekstraverzija, neuroticizam i prijatnost imaju isti prediktorski status kao i u prethodnoj regresionoj analizi. Samopoštovanje ima nešto veći doprinos nego u prvoj analizi, a njegovim uključivanjem iz reda značajnih prediktora ispada savesnost. Tu su, sa skromnim, iako značajnim doprinosima, koji su isti ili čak veći od doprinosa osobina ličnosti po *Velikoj petorci*, doživljaj lične eфикаsnosti i, neočekivano, intenzitet afektivnog doživljavanja.

U Tabeli 10 nalaze se procene zadovoljstva životom za uzorke iz 16 zemalja obuhvaćenih *Istraživanjem svetskih vrednosti* u periodu od 2005. godine na ovamo.

Tabela 10

Zadovoljstvo životom u 16 zemalja

Redni broj	Zemlje	Godina	N	AS	SE	SD	Rang
8.	<i>Norveška</i>	2007.	1023	.53	.03	.80	1.
13.	<i>Švajcarska</i>	2007.	1232	.52	.02	.86	2.
2.	<i>Kanada</i>	2006.	2157	.44	.02	.89	3.
12.	<i>Švedska</i>	2006.	1002	.41	.03	.83	4.

7.	<i>Holandija</i>	2006.	1049	.39	.02	.75	5.
14.	<i>Velika Britanija</i>	2005.	1038	.32	.03	.85	6.
11.	<i>Slovenija</i>	2005.	1033	.20	.03	1.00	7.
15.	<i>SAD</i>	2006.	1241	.17	.02	.86	8.
5.	<i>Japan</i>	2005.	1080	.04	.03	.86	9.
16.	<i>Nemačka</i>	2006.	2050	.03	.02	.95	10.
4.	<i>Francuska</i>	2006.	1000	-.01	.03	.92	11.
6.	<i>Južna Koreja</i>	2005.	1197	-.25	.03	.89	12.
10.	<i>Ruska federacija</i>	2006.	2016	-.30	.03	1.11	13.
1.	<i>Srbija</i>	2006.	1175	-.41	.03	.91	14.
9.	<i>Rumunija</i>	2005.	1658	-.48	.03	1.05	15.
17.	<i>Srbija</i>	2009.	505	-.63	.04	.85	16.
18.	<i>Srbija</i>	2010.	942	-.63	.03	.85	16.
3.	<i>Bugarska</i>	2006.	975	-.72	.03	.98	17.

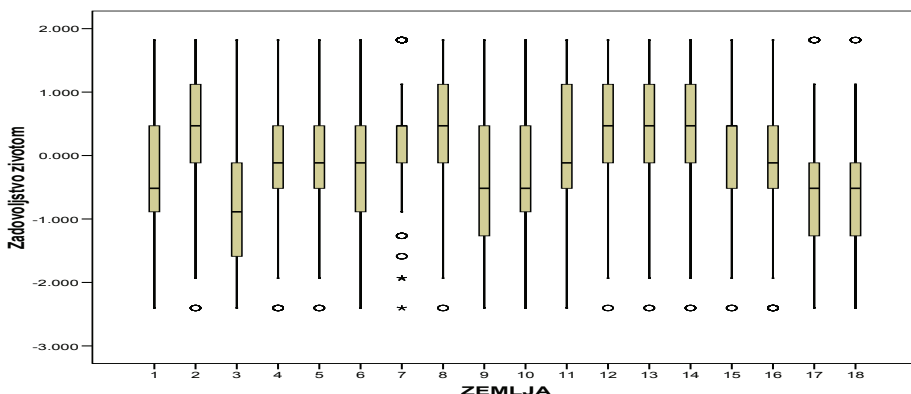
NAPOMENA: *Godina* – godina u kojoj je obavljeno istraživanje; *N* – valjana veličina uzorka; *AS* – aritmetička sredina; *SE* – greška u proceni *AS*; *SD* – standardna devijacija; *Rang* – redosled zemalja od najviše do najmanje izraženog prosečnog zadovoljstva životom. Istaknuta su tri uzorka iz lokalne društvene zajednice i uzorak iz Norveške koji u proseku ima najviše izraženo zadovoljstvo životom.

Ispitanici iz Srbije pojavljuju se tri puta – jednom kao kvota-uzorak iz tog istraživanja, a dva puta kao prigodni uzorci iz istraživanja obavljenih 2009. i 2010. godine. Ispitanici iz *Istraživanja svetskih vrednosti* odgovarali su na pitanje o opštem zadovoljstvu životom putem desetostepene skale odgovaranja na kojoj visoki rezultati ukazuju na veće zadovoljstvo (Prilog 2). Rezultati ispitanika na prvim glavnim komponentama skale *SWLS* iz istraživanja sprovedenih 2009. i 2010. godine prvo su svedeni na desetostepenu skalu, a zatim su sve mere zadovoljstva životom iz svih uzoraka – dakle, svih valjanih 22.355 ispitanika iz 16 zemalja – normalizovane i standardizovane.

Svi uzorci koji imaju pozitivne, iznadprosečne *z*-vrednosti potiču iz razvijenijih zemalja Evrope, sa Dalekog istoka i sa severnoameričkog kontinenta. Prvih pet zemalja su Norveška, Švajcarska, Kanada, Švedska i Holandija. Sve zemlje koje imaju ispodprosečne, negativne *z*-vrednosti su na krajnjem istoku i jugoistoku Evrope. Redom, od najviše do najmanje izraženog zadovoljstva životom, to su Ruska federacija, Rumunija i Bugarska. Među njima su i uzorci iz Srbije, s tim da je na uzorku iz 2006. godine, uključenom u *Istraživanje svetskih vrednosti*, prosečno zadovoljstvo životom nešto više nego na uzorcima iz 2009. i 2010. godine. Ukupan raspon prosečnih vrednosti između prvorangirane Norveške i poslednje Bugarske iznosi više od jedne standardne devijacije. Slično je i sa rasponom između prosečnih vrednosti najbolje rangiranih zemalja, s jedne, i prigodnih uzoraka iz domaće populacije iz

2009. i 2010. godine. Nije suvišno istaći, posebno u svetlu eventualnih zaključaka o izraženosti zadovoljstva životom pripadnika domaće i populacija iz razvijenih evropskih zemalja, da razlika u prosečnim vrednostima između lokalnih uzoraka i najbolje rangiranog uzorka iznosi takođe gotovo jednu standardnu devijaciju.

Slikom 2 prikazane su procene nešto drugačijih parametara centralne tendencije i disperzije zadovoljstva životom za uzorke iz ovih 16 zemalja.

Slika 2. Raspodele zadovoljstva životom po zemljama pomoću Tukeyevih (1977) kutija sa brčićima. Brojčane oznake zemalja odgovaraju njihovim rednim brojevima u Tabeli 10.

Razlog za ovakvo dodatno slikovno predstavljanje jeste prikaz karakterističnog, nejednako prisutnog ekstremnog izražavanja zadovoljstva životom u različitim zemljama. Na uzorcima iz razvijenijih zemalja, u kojima je prosečna vrednost zadovoljstva životom uglavnom sistematski povišena, istovremeno se mogu registrovati ekstremne vrednosti u donjem rasponu z-skale. U tome posebno prednjači uzorak iz Holandije, na kojem se može konstatovati, istovremeno, i prisustvo ekstremno izraženog nezadovoljstva, ali i ekstremno izraženog zadovoljstva životom. Na uzorcima iz Srbije iz istraživanja 2009. i 2010. godine, na kojima je primetno niže prosečno zadovoljstvo u odnosu na uzorak iz 2006. godine, istovremeno je primetno i pojavljivanje ekstremnih rezultata u gornjem rasponu z-skale.

Diskusija i zaključci

Rezultati analize internih metrijskih karakteristika stavki i skale SWLS, na osnovu podataka generisanih na dva prigodna uzorka ispitanika iz domaće populacije u razmaku od približno godinu dana, govore da je tu reč o diskriminativnim, valjanim, pouzdanim i homogenim indikatorima, kao i ukupnoj meri zadovoljstva životom. Već na eksploratornom nivou, ispostavilo se da je ova skala proste,

jednodimenzionalne strukture. Dodatna proveravanja, putem konfirmatornog postupka i saglasno principu krosvalidacije, ukazuju na prihvatljivu valjanost i potkrepljenje zaključka, zasnovanog na većini dosadašnjih nalaza, da je tu reč o preglatnoj meri zadovoljstva životom (Arrindell et al., 1999; Diener et al., 1985; Eid & Diener, 2004; Pavot & Diener, 1993). Ipak, detaljnije poznavanje prirode merenja ove skale, posebno u svetlu nekih skorašnjih, mada retkih nalaza (Tucker et al., 2006), nalaže potrebu da se obave naknadne provere invarijantnosti merenja zadovoljstva životom putem *SWLS* u različitim populacijama.

Rezultati hijerarhijskih regresionih analiza dodatno su potkrepili ranije zaključke o *SWLS* kao valjanom meri zadovoljstva životom (Diener et al., 2010; Diener et al., 2002; Lucas & Diener, 2010). Primena ovog instrumenta na dva nezavisna prigodna uzorka iz domaće populacije, u okviru relativno bogatog i raznorodnog instrumentarijuma, omogućila je i svojevrsni korelacioni eksperiment u proveravanju relativnog značaja pojedinih sociodemografskih karakteristika i osobina ličnosti u objašnjenju individualnih razlika u zadovoljstvu životom. Među sociodemografskim karakteristikama, raspoloživim u ovom ogledu, prvo se kao značajni, mada skromni, prediktori zadovoljstva životom ispostavljaju uzrast i obrazovanje, dok pol, kao i u mnogim dosadašnjim istraživanjima, ne predstavlja značajni prediktor ove komponente ličnog blagostanja. Kada se u drugoj regresionoj analizi, drugom eksperimentalnom pokušaju, kao prediktor uvede samoprocena zarade – u kojoj je meri ispitanik procenio da je njegovo primanje ispod proseka, prosečno ili iznad proseka – uloga ovih prediktora iz reda sociodemografskih karakteristika se menja, tako da su sada značajni prediktori zadovoljstva životom stepen obrazovanja i samoprocena veličine primanja.

Nejednak prediktorski status uzrasta u dve hijerarhijske regresione analize, kao i njegova potencijalna interakcija sa samoprocenom zarade, ukazuju na moguće specifičnosti pripadnika domaće populacije koji se nalaze u srednjem i, posebno, poznom odraslom dobu. Obrazovni status, varijabla koja se ne izdvaja naročito u dosadašnjim istraživanjima i teorijskim shvatanjima ličnog blagostanja, ovde se pokazuje, u duhu pedagoškog optimizma, kao potencijalni pozitivni antecedent zadovoljstva životom. Iako je obrazovanje relativno stabilan prediktor, veličina parcijalnog doprinosa znatno je manja kada se u prediktore uključi i zadovoljstvo zaradom, što može proisticati iz korelacije ove dve varijable. Međutim, treba uzeti u obzir i karakteristike uzoraka, jer se među ispitanicima nalazi i veći broj onih koji još nisu završili obrazovanje i uključili se u svet rada. Znatna je količina nalaza koji jasno govore o ulozi materijalnog statusa u zadovoljstvu životom (Biswas-Diener & Diener, 2001; Diener & Biswas-Diener, 2002; Diener et al., 1993), tako da istaknutost stepena obrazovanja u prvoj regresionoj analizi, kada se među prediktorima ne nalazi zarada, može biti posledica činjenice da je taj prediktor zapravo larvirani indikator materijalnog statusa.

Među osobinama ličnosti, kao dosledni i po iznosu istaknuti prediktori zadovoljstva životom nalaze se neuroticizam i ekstraverzija. To je, takođe, saglasno sa velikom većinom drugih, nezavisnih nalaza (Diener et al., 2003, 2010; Francis, 1999; Lucas

& Diener, 2010; Watson & Clark, 1992). No, ovde važi nekoliko interesantnih posebnosti, bar kada je reč o ispitanicima iz domaće populacije. Prvo, po iznosu se posebno izdvaja neuroticizam u odnosu na ekstraverziju. Drugo, pored ovih stabilnih i po iznosu istaknutih prediktora, kao značajan, ali po iznosu relativno skroman prediktor pojavljuje se i prijetnost. Međutim, za razliku od drugih, malobrojnih istraživanja, koja takođe upućuju na ovu osobinu kao značajan pozitivni, ovde se ispostavlja da je reč o značajnom negativnom prediktoru. Izgleda da što je neko više prijatan, predusretljiv, obziran i saradljiv u Srbiji, to je njegovo zadovoljstvo životom manje. Ovakav nalaz zahteva dodatne, nezavisne provere, s tim da bi u tim proverama trebalo povesti računa i o relativnom odnosu osobina ličnosti, odnosno razlici između opštih, bazičnih dimenzija ili domena i užih dimenzija ili faceta (Schimmack, Oishi, Furr, & Funder, 2004).

Za razliku od prve, u drugoj regresionoj analizi se kao značajan prediktor zadovoljstva životom među bazičnim osobinama ličnosti ističe i savesnost. Međutim, prediktorski status ove osobine je nestabilan jer uvođenjem samopoštovanja njen parcijalni doprinos dobija praktično nultu vrednost. Moguće je da je ovde reč o opštem pravilu povezanom sa prirodom savesnosti, ali i kulturnim specifičnostima domaće populacije. Naime, dosadašnja istraživanja na individualnom i grupnom nivou pokazala su da je stepen povezanosti između zadovoljstva životom i samopoštovanja veći u individualističkim nego u kolektivističkim zajednicama (Diener & Diener, 1995; Diener et al., 2010). Savesnost, takođe, može jednim, za sada nepoznatim delom, obuhvatiti i varijansu individualnih razlika koja pre pripada konstruktumu samopoštovanja. Otuda, kada se u regresionu jednačinu uvede samopoštovanje, savesnost gubi na značaju u objašnjenju individualnih razlika u zadovoljstvu životom.

Kao i u drugim dosadašnjim istraživanjima (Lucas et al., 1996; Diener et al., 2002, 2010), kao poseban, mada ne i posebno značajan, prediktor zadovoljstva među drugim osobinama ličnosti izdvaja se samopoštovanje. Najverovatnije je da je tu reč o dejstvu zakona pozitivne mogoustrukosti, po kojem pozitivne, adaptivno značajne osobine pozitivno i značajno koreliraju. U složenom, društveno bogatom i često nezavesnom okruženju, ove više, integrativne karakteristike imaju naročiti značaj i ne mogu se svesti jedna na drugu. Tome u prilog govori i značajan pozitivan doprinos doživljaja lične efikasnosti zadovoljstvu životom, posebno ako se za ovu osobinu može pretpostaviti da ima podjednako visok, integrativni karakter u nekoj hijerarhijskoj organizaciji karakteristika ličnosti.

Za razliku od drugih nezavisnih, iako ne i posebno brojnih nalaza (Diener et al., 1985; Pavot & Diener, 1993), ovde je utvrđeno da su individualne razlike u intenzitetu afektivnog doživljavanja takođe značajan, iako skroman prediktor zadovoljstva životom. No, može se pretpostaviti da je tu reč o ne tako zadovoljavajuće konstruisanoj i/ili adaptiranoj meri intenziteta afektivnog doživljavanja, koja je nezavisna od osnovnog hedoničkog tona tog doživljavanja. Naime, preliminarne analize instrumenta namenjenog merenju ovog konstrukta, skale *AIM*, ukazuju da postoji ili ozbiljna manjkavost

na strani samog instrumenta ili je reč o naročitoj, za ovu populaciju karakterističnoj nezavisnosti intenziteta afektivnog doživljavanja unutar dva osnovna afektivna kvaliteta (Trogrlić i sar., 2011). No, to je već tema za neka druga istraživanja.

Da skala SWLS predstavlja zadovoljavajuću meru zadovoljstva životom govore i prigodna poređenja ove osobine u kojima su korišćeni i podaci iz *Istraživanja svet-skih vrednosti*. Ali, ovde treba uzeti u obzir da je većina podataka nastalih u tom istraživanju stara približno pet godina. Takođe, treba imati u vidu da je u tom vremenskom razmaku smešteno više značajnih događaja, kao što su svetska ekonomska kriza, koja se može shvatiti kao globalni normativni događaj, i razne političke promene, normativne ili tipične za lokalne zajednice iz kojih su izvučeni uzorci ispitanika. To, kao i sama raznorodnost mera zadovoljstva životom, svakako dovodi u pitanje zasnovanost poređenja zadovoljstva životom između uzoraka poreklom iz prigodnog uzorka zajednica. Ipak, ovakva poređenja mogu biti početni oslonac kako u evaluaciji skale SWLS, tako i u izgradnji pouzdane i valjane metodologije istraživanja i procenjivanja blagostanja u lokalnoj zajednici. A kada je reč o ispitanicima iz lokalne zajednice, ako je suditi po rezultatima ovog poređenja, oni se nalaze na začelju u odnosu na većinu zajednica na koje se, bar deklarativno, ugledaju.

Literatura

- Anderson, J. C., & Gerbing, D. W. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and a recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, 103, 411-423.
- Arrindell, W. A., Heesink, J., & Feij, J. A. (1999). The Satisfaction With Life Scale (SWLS): Appraisal with 1700 health young adults in the Netherlands. *Personality and Individual Differences*, 26, 815-826.
- Biswas-Diener, R., & Diener, E. (2001). Making the best of a bad situation: Satisfaction in the slums of Calcutta. *Social Indicators Research*, 55, 329-352.
- Bowling, A. (2005). *Measuring health: A review of quality of life measurement scales*. Berkshire: Open University Press.
- Browne, M. W., & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. U K. A. Bollen & J. S. Long (Eds.). *Testing structural equation models* (pp. 136-162). Newbury Park, CA: Sage.
- Cattell, R. B. (1966). The scree test for number of factors. *Multivariate Behavioral Research*, 1, 140-161.

- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1980). Influence of extraversion and neuroticism on subjective well-being: Happy and unhappy people. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 296-308.
- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for an national index. *American Psychologist*, 55, 34-43.
- Diener, E., & Biswas-Diener, R. (2002). Will money increase subjective well-being? A literature review and guide to needed research. *Social Indicators Research*, 57, 119-169.
- Diener, E., & Diener, C. (1996). Most people are happy. *Psychological Science*, 7, 181-185.
- Diener, E., & Diener, M. (1995). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 653-663.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75.
- Diener, E., Kesebir, P., & Tov, W. (2010). Happiness. In M. R. Leary & R. H. Hoyle (Eds.), *Handbook of individual differences in social behavior* (pp. 147-160). New York/London: The Guilford Press.
- Diener, E., Lucas, R. E., & Oishi, S. (2002). Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction. In C.R. Snyder & S.J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (str. 63-73). New York: Oxford University Press.
- Diener, L., Oishi, S., & Lucas, R. E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology*, 54, 403-425.
- Diener, E., Sandvik, E., Seidletz, L., & Diener, M. (1993). The relationship between income and subjective well-being: Relative or absolute. *Social Indicators Research*, 28, 195-223.
- Diener, E., & Suh, E. (1997). Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicators. *Social Indicators Research*, 40, 189-216.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. (1999). Subjective well being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125, 276-302.
- DiLalla, L. F. (2000). Structural equation modeling: Uses and issues. U H. E. A. Tinsley & S. D. Brown (Eds.), *Handbook of applied multivariate statistics and mathematical modeling* (pp. 439-464). San Diego, CA: Academic Press.

- Eid, M., & Diener, E. (2004). Global judgements of subjective well-being: Situational variability and long-term stability. *Social Indicators Research*, 65, 245-277.
- Elliott, A. (1994). *Psychoanalytic theory: An introduction*. Oxford: Blackwell.
- Evans, R. I. (1976). *The making of psychology*. New York: Knopf.
- Francis, L. J. (1999). Happiness is a thing called stable extraversion: A further examination of the relationship between the Oxford Happiness Inventory and Eysenck's dimensional model of personality and gender. *Personality and Individual Differences*, 26, 5-11.
- Freud, S. (1984). *Uvod u psihoanalizu*. Novi Sad: Matica srpska.
- Hotelling, H. (1933). Analysis of a complex of statistical variables into principal components. *Journal of Educational Psychology*, 24, 417-441, 495-520.
- John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The big five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 102-138). New York/London: The Guilford Press.
- Jöreskog, K., & Sörbom, D. (1996). *LISREL 8: A user's reference guide*. Lincolnwood, IL: Scientific Software International.
- Kaiser, H. F. (1961). A Note on Guttman's lower bound for the number of common factors. *British Journal of Statistical Psychology*, 14, 1.
- Knežević, G., i Momirović, K. (1996). RTT9G: Program za analizu metrijskih karakteristika kompozitnih mernih instrumenata. U P. Kostić (Ur.). *Problemi merenja u psihologiji*, Vol. 2 (str. 37-56). Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Larsen, R. J., Diener, E., & Emmons, R. A. (1986). Affect intensity and reactions to daily life events. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 803-814.
- Lewis, C. A., Shevlin, M. E., Bunting, B. P., & Joseph, S. (1995). Confirmatory factor analysis of the Satisfaction With Life Scale: Replication and methodological refinement. *Journal of Perceptual & Motor Skills*, 80, 304-306.
- Loehlin, J. C. (2004). *Latent variable models: An introduction to factor, path, and structural equation analysis*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Lucas, R. E. & Diener, E. (2010). Subjective well-being. In M. Lewis, J.M. Haviland-Jones & L. Feldman Barrett (Eds.). *Handbook of emotions* (str. 471-484). New York, London: The Guilford Press.

- Lucas, R. E., Diener, E., & Suh, E. (1996). Discriminant validity of well-being measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 1039-1056.
- McDonald, R. P. (1999). *Test theory: A unified treatment*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Mitchell, S. A., & Black, M. J. (1995). *Freud and beyond: A history of modern psychoanalytic thought*. New York: Basic Books.
- Momirović, K., Wolf, B., i Popović, D. A. (1999). *Uvod u teoriju merenja I: Interne metrijske karakteristike kompozitnih mernih instrumenata*. Priština: Fakultet za fizičku kulturu.
- Myres, D. G., & Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological science*, 6, 10-19.
- Pavot, W. G., & Diener, E. (1993). Review of the Satisfaction With Life Scale. *Psychological Assessment*, 5, 164-172.
- Pavot, W. G., Diener, E., Colvin, C. R., & Sandvik, E. (1991). Further validation of the Satisfaction With Life Scale: Evidence for the cross-method convergence of well-being measures. *Journal of Personality Assessment*, 57, 149-161.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Ryff, C. D., & Singer, B. H. (2008). Know thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being. *Journal of Happiness Studies*, 9, 13-39.
- Schimmack, U., Oishi, S., Furr, R. M., & Funder, D. C. (2004). Personality and life satisfaction: A facet-level analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 1062-1075.
- Schimmack, U., Radharkrishnan, P., Oishi, S., & Dzokoto, V. (2002). Culture, personality, and subjective well-being: Integrating process models of life satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 582-593.
- Schwarzer, R., & Jerusalem, M. (1995). Generalized Self-Efficacy Scale. In J. Weinman, S. Wright & M. Johnston (Eds.). *Measures in health psychology: User's portfolio. Causal and Control Beliefs* (str. 35-37). Windsor, UK: NFER-NELSON.
- Seligman, M. E. P. (2002). Positive psychology, positive prevention, and positive therapy. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.). *Handbook of positive psychology* (str. 3-9). New York: Oxford University Press.
- Sheldon, K. M., & Elliot, A. J. (1999). Goal striving, need satisfaction, and longitudinal well-being: The self-concordance model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 482-497.

- Shevlin, M. E., & Bunting, B. P. (1994). Confirmatory factor analysis of the Satisfaction With Life Scale. *Perceptual and Motor Skills*, 79, 1316-1318.
- Shevlin, M. E., Brunsten, V., & Miles, J. N. V. (1998). Satisfaction With Life Scale: Analysis of factorial invariance, mean structures, and reliability. *Personality and Individual Differences*, 25, 911-916.
- Skinner, B. F. (1948). *Walden two*. New York: The Macmillan Company.
- Suh, E., Diener, E., Oishi, S., & Triandis, H. C. (1998). The shifting basis of life satisfaction judgments across cultures: Emotions versus norms. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 482-493.
- Šarčević, D., i Vasić, A. (2010). Sociodemografske karakteristike i osobine ličnosti kao prediktori zadovoljstva životom. VI konferencija *Dani primenjene psihologije* (knjiga rezimea). Niš: Filozofski fakultet.
- Šarčević, D., Vasić, A., i Trogrlić, A. (2011). *Metrijske karakteristike jedne skale samoefikasnosti*. (Nepublikovani tehnički izveštaj). Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić i Filozofski fakultet, Novi Sad.
- Trogrlić, A., Vasić, A. i Šarčević, D. (2011). *Jedan prilog poznavanju strukture intenziteta afektivnog doživljavanja*. (Nepublikovani tehnički izveštaj). Filozofski fakultet, Novi Sad i Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić.
- Tucker, K. L., Ozer, D. J., Lyubomirsky, S., & Boehm, J. K. (2006). Testing for measurement invariance in the Satisfaction With Life Scale: A comparison of Russians and north Americans. *Social Indicators Research*, 78, 341-360.
- Tukey, J. W. (1977). *Exploratory data analysis*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Vasić, A., i Trogrlić, A. (2010). Merenje i struktura skale zadovoljstva životom SWLS. VI konferencija *Dani primenjene psihologije* (knjiga rezimea). Niš: Filozofski fakultet.
- Watson, D., & Clarck, L. A. (1992). On traits and temperament: General and specific factors of emotional experience and their relation to the five factor model. *Journal of Personality*, 60, 441-476.
- World Values Survey (2009). *World values survey 1981-2008 official aggregate v.20090901*. World Values Survey Association. Madrid: ASEP/JDS (takođe i na www.worldvaluessurvey.org, pristupljeno 30. 6. 2010. godine).
- Wu, C. H., & Yao, G. (2006). Analysis of factorial invariance across gender in the Taiwan version of the Satisfaction With Life Scale. *Personality and Individual Differences*, 40, 1259-1268.

PRILOG 1 – Skala zadovoljstva životom (Satisfaction With Life Scale)

1) *In most ways my life is close to my ideal.*

Moj život je blizak idealnom.

2) *The conditions of my life are excellent.*

Uslovi mog života su odlični.

3) *I am satisfied with my life.*

Zadovoljan sam svojim životom.

4) *So far I have gotten the important things I want in my life.*

Do sada sam ostvario bitne stvari koje želim u životu.

5) *If I could live my life over, I would change almost nothing.*

Kada bih se ponovo rodio ne bih ništa menjao.

PRILOG 2 – Pitanje o zadovoljstvu životom iz Istraživanja svetskih vrednosti (World Values Survey).

All things considered, how satisfied are you with your life as a whole this days?

Uzevši sve u obzir, koliko ste zadovoljni svojim životom ovih dana?

**Aleksandar Vasić,
Dušana Šarčević, &
Aleksandra Trogrlić**

SATISFACTION WITH LIFE IN SERBIA

Abstract

Satisfaction with life, one of the basic components of subjective well-being, is defined as a global self-evaluation of life quality according to subjective criteria, regardless of the specific personal values, standards or goals. The most commonly used scale for the assessment of this component of well-being is the Satisfaction With Life Scale (SWLS; Diener et al., 1985). The scale, along with several other instruments, was administered to two samples of 505 and 942 respondents (52% and 50% females), of varying age (17 to 69 years) and social status. Comparably to the results based on the other, mainly Anglo-Saxon samples, the Serbian version of the scale proved to have good reliability and validity. The first principal component explains nearly 60% of the total variance and indicates one main source of individual differences in satisfaction with life. Results of the confirmatory factor analysis further support the conclusion that this scale has a simple, one-dimensional structure. In accordance with the expectations based on the nomological network of subjective well-being, the important correlates are economic status, extraversion, neuroticism, self-esteem and self-efficacy, while gender is not a significant correlate of life satisfaction. However, contrary to the findings of most previous research, additional significant correlates of this component of subjective well-being are educational status, agreeableness and affect intensity, while age is also significant, but depends on financial status. Comparison of the satisfaction with life measures obtained through the SWLS with the scores from 16 countries reported in the World Value Survey, shows that the samples from Serbia are, on average one standard deviation below the developed countries, but, at the same time, close to the majority of the neighboring countries.

Key words: satisfaction with life, reliability, validity, factor analysis.